

מראי מקומות- קידושין ל"ג

ששה דינר א', וגם מרעישים העולם בו, דמכין בחליל לפניהם, וכו', ובושין בפני אנשי ירושלים, ואומרים דבעיניהם אנו נבזים. ולכן עומדים מפניהם ושואלים בשלומם, ואז אומרים דודאי מצוה זו יקרה וחביבה היא מאד, ולכן מכירים שאינם נבזים בעיני אנשי ירושלים, ולא ימנעו מלעשות המצוה לעתיד.

(ד) והא ר' חייא הוה יתיב בי מסחותא, וכו'- הק' הלחם משנה, למה לא תי' הגמ' דיש לחלק בין רבו מובהק לשאין רבו מובהק, דהדין דצריך להיות קימה שיש בה הידור הוא רק בסתם ת"ח, אבל ברבו מובהק אין צריך שיהי' בו דין הידור, אלא צריך לעמוד בכל אופן, וכמו שחילק הגמ' לענין הדין דצריך לעמוד רק בתוך ד' אמותיו. ותי' דכיון דכאן טעם הפטור הוא משום שהוא מקום טינוף, בזה אין סברא לחלק בין רבו מובהק לסתם ת"ח. אולם ע' בפתחי תשובה (יו"ד רמ"ד, ג') שהביא מארבעה טורי אבן על הרמב"ם שחולק על הלח"מ וס"ל דדוקא בסתם ת"ח אינו עומד בבית המרחץ, אבל ברבו מובהק צריך לעמוד, וכ"כ בחי' הגרי"ז על הרמב"ם (הל' ת"ת) (וכ"כ הפ"ת לענין הא דבעלי אומניות אין עומדין מפני ת"ח, זהו רק בסתם ת"ח, אבל ברבו מובהק צריכין לעמוד), ולדבריהם עדיין צ"ע קו' הלח"מ, למה לא תי' הגמ' דרבו מובהק הי' [ואולי הי' קים ליי להגמ' דלא הי' רבו מובהק].

(ה) לא אמרן אלא ברבו שאינו מובהק- ע' בריטב"א (לב: ד"ה ר' יוסי) שהק', ל"ל מדין רבו שאינו מובהק, תיפוק ליי דכל ת"ח צריך לעמוד מפניו בתוך ד' אמותיו. ותי' בשם הרא"ם שאין חיוב לעמוד מפני ת"ח מדאורייתא אלא מדרבנן, ורק מפני שרבו הוא, אף שאינו מובהק, בזה הוא דין דאורייתא. והריטב"א חולק עליו (וס"ל דהכל מדאורייתא), ותי' דהחילוק בין סתם ת"ח לרבו הוא, דבסתם ת"ח, אם הם שוים או אם הוא גדול מהת"ח העובר, אינו צריך לעמוד מפניו, אבל אם רבו שאינו מובהק

(א) אף הידור שאין בו חסרון כיס- פרש"י, ועל כרחיך לא נכתוב הידור אלא לדרוש כדאמרן, למעוטי עמידה מרחוק וכו'. והק' המהרי"ט, לימא דנכתוב הידור אצל קימה לגלות על קימה דבשעת מלאכה פטור. ותי' דס"ל לרש"י דבאמת בין קימה ובין הידור משמע אף אם יש בה חסרון כיס, ואיך נלמוד סתום מן הסתום ממנו. ועוד, כיון דדרשי' דדוקא קימה במקום הידור קאמר, א"כ לאו מילתא אחריתי היא, והיכי מקשינן הידור לקימה לענין חסרון כיס. וביאר דודאי קימה של הידור קאמר, ולכן אמרי' דמה קימה שאין בה חסרון כיס, כלומר, הידור לאו מילתא באנפי' נפשה קאמר, אלא תנאי הוא בהידור, ולכן אין יכולין לדרוש דהידור אף במקום חסרון ממון קאמר.

(ב) ולא, והתנן כל בעלי אומניות עומדים מפניהם וכו'- ע' בתוס' לעיל דכ' דמה דאין "רשאין" בעלי אומניות לעמוד, היינו משום דעושין מלאכת אחרים. ולכאו' יש להק', א"כ מהו קו' הגמ' ממתני' דכל בעלי אומניות, הרי י"ל דמיירי בעושין אומנות עצמן. וכ' המהרש"א דלא הי' מסתבר ליי לאוקמי במלאכת עצמן דוקא. וכ' הריטב"א לחדש דאם במלאכת אחרים אינם רשאים, א"כ במלאכת עצמן אינם חייבין, וע"ז שפיר הק' מהמשנה דכל בעלי אומניות עומדים מפניהם, דמזה מבואר דאף במלאכת אחרים רשאין. ועוד תי' ד"כל" מרבה אף מלאכת אחרים במשמע.

(ג) ודלמא שאני התם דא"כ אתה מכשילן לעתיד לבא- פרש"י, שלא יביאו עוד, שיאמרו נבזים אנו בעיניהם. והק' הבן יהודע, וכי מפני שאין עומדים מפניהם יאמרו דנבזים הם בעיניהם, האם אין מקיימים המצוה אלא מפני הכבוד. ועוד, הרי אפי' בפני ת"ח אין בעלי אומניות צריכים לעמוד, והאם הם חושבים שהם עדיפי מת"ח. וע"ע מה שהק', וכ' לבאר מה דאמרי' דנבזים בעיניהם, אין הביאור שהוא משום שאין עומדים מפניהם, אלא משום שמביאים מעיר לעיר דבר מועט

שיבה תקום, מן קדם דסבר באורייתא, וכו', ומשמע דס"ל דשיבה קאי על ת"ח, וסומכין על דבריו לדינא. ואף דלכאור' סוגיין לא משמע הכי, אולם ע"ש בערה"ש שכ' ליישב סוגיין ג"כ ע"פ דברי התרגום (אבל ודאי אי"ז כדברי השו"ע).

(ח) ר' יוחנן הוי קאי מקמי סבי דארמאי- ע' בתוס' לעיל (לב: ד"ה מאי) דדייק דאין כוונת הגמ' כאן לומר שיש חיוב לעמוד מפני סבי ארמאי, משום דשיבה משמע כל שיבה, אפי' שיבת עכו"ם, דהא ר' יוחנן תלי טעמא בכמה הרפתקי וכו', ולא משום שיש חיוב לכבדם. אולם לשון הרמב"ם (ת"ו ו', ט') הוא "ואפי' זקן גוי מהדרין אותו בדברים, ונותנין לו יד לסמכו, שנ' מפני שיבה תקום, כל שיבה במשמע". והק' הכסף משנה, דאם שיבה משמע בין ישראל בין עכו"ם, א"כ מהכ"ת לחלק ביניהם, דלזקן ישראל צריך לעמוד מפניו, ולזקן עכו"ם רק צריך להדר אותו בדברים וליתן לו יד לסומכו. ות"י דכיון דחייב אדם [בדרך כלל] בכבוד ישראל יותר מכבוד עכו"ם, ממילא כשאמרה תורה מפני שיבה תקום, אין כוונת התורה להשוותם. והק' הלחם משנה מראיית תוס', דלמה הי' צריך ר' יוחנן לפרש משום כמה הרפתקי וכו'. וביאר דכיון דר' יוחנן הי' ת"ח, א"כ מעיקר הדין לא הי' מחוייב לעמוד, דהוי כזקן ואינו כפי כבודו, לכך קאמר דוקא משום כמה הרפתקי.

(ט) אין ת"ח רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית וכו'- כ' המאירי דמירי בתלמיד שיושב לפני רבו ועוסק בתורה, דאינו זקוק לעמוד מפניו כל זמן שהוא יוצא ובא, אלא ב' פעמים ביום דיו (ולדבריו א"ש טפי מאי "ת"ח" דנקט). אולם ע' בשו"ע (יו"ד רמ"ב, ט"ז) שהרמ"א הביא דין זה, ולא כ' שהי' עוסק בתורה, ומבואר דס"ל לא מיירי דוקא בהכי. ומש"כ הרמ"א דין זה בשם "יא", כ' בביאור הגר"א דזהו משום דס"ל כמש"כ הרא"ש, דמה שהרי"ף השמיט דין זה, היינו משום דס"ל דמה דאמר ר' אלעזר להלן דכל ת"ח שאינו עומד מפני רבו נקרא רשע, פליג אהא דר' ינאי, וקיי"ל כוותי'. אבל כ' דהרמב"ם ס"ל דלא פליגי, אלא דמה דאמר

הוא, אפי' אם הוא גדול מרבו צריך לעמוד מפניו.

(ו) אבל ברבו מובהק מלא עיניו- לכאור' תמוה, הרי כיון שעמד מקודם שנכנס בד' אמות שלו, נמצא דאין ניכר כלל שבשבילו עמד (דמשו"ה דפטור בת"ח, משום שזהו קימה שאין בה הידור), ואיזה כבוד הוא בזה. וכ' הר"ן (ריש יד. בדפיו), "דכיון דרבו מובהק הוא, כי קאים מקמי' כמלא עיניו, קימה שיש בה הדור הוא, שהדבר מוכיח שלכבודו הוא עומד". וע' כע"ז בש"ך (יו"ד רמ"ד, ו') דכ' דכיון דברבו מובהק יש חיוב לעמוד אפי' כמלא עיניו, ממילא הוי הידור, משא"כ בחכם דעלמא, כיון דליכא חיובא, לא מוכחא מילתא שמפניו הוא עומד [ולכאור' צ"ע, דהא כל הדין דאינו חייב לעמוד אלא בד' אמות הוא משום דחרץ מד' אמות אין בו הידור. ואם אמרי' דההידור מיוסד על החיוב, א"כ איך שייך לקבוע השיעור של ד' אמות מעיקרא, ואולי צ"ל דבתוך ד' אמות יהי' הידור אפי' בלא החיוב, והדרשה הוא דצריך לעשות קימה שיש בה הידור בעצם, ומה דאמר' דברבו מובהק צריך לעמוד כמלא עיניו, אי"ז סתירה לקימה שיש בה הידור, משום דכיון שיש חיוב יש ג"כ הידור, ועדיין צ"ע בכ"ז]. וע' בחזון איש (אה"ע קמ"ח, לסוגיין), דכ' ב' פשטים, "דברבו מובהק שמוראו מוטלת עליו יותר שפיר מינכר מילתא במלא עיניו" [ולכאור' משמע כדברי הר"ן], ועוד ת"י "א"נ, אין בו הידור, אלא שחייב במורא רבו לקום לפניו כמלא עיניו". וע"ע בחי' הגרי"ז על הרמב"ם (הל' ת"ת), דכ' ג"כ יסוד זה, דמלבד הדין כיבוד שיש בו הידור שיש בסתם ת"ח, יש עוד דיני כבוד ומורא ברבו מובהק, ולכן צריך לעמוד מפניו, כמו שצריך לעמוד מאביו ואמו. והמקור לדין זה הוא מהא דדרשי' את ד' אלקיך תירא, לרבות ת"ת, דהיינו רבו מובהק, שצריך שיהי' לו מורא רבו, ולזה צריך לעמוד במלא עיניו.

(ז) הלכה כאיסי בן יהודה- לכאור' יוצא מזה דחייב מן התורה לעמוד מפני כל שיבה, וכן פסק השו"ע (יו"ד רמ"ד, א'). והעיר הערוך השלחן (יו"ד רמ"ד, י') אהא שאינו נוהגין לעמוד בפני זקנים מלא קומה, אלא להדר קצת. וכבר צווח ע"ז בשו"ת רדב"ז (ח', קס"ז), וכ' שאין שומעים לו אלא החברים, ולכן הי' אומר להזקנים למחול על כבודם לעולם, ועי"ז לא יהיו מכשולים לרבים. אולם הערה"ש כ' ליישב המנהג, ע"פ מש"כ בתרגום אונקלוס, דמתרגם קרא דכתי' מפני

יד) שאני ר' יחזקאל דבעל מעשים הוה, דאפי' מר שמואל נמי קאים מקמי' - כ' הרמב"ן דאין הביאור דצריך לעמוד מפני מי שהוא בעל מעשים, אלא דכיון שהוא בעל מעשים, ממילא לא הוה כמו זקן ואינו לפי כבודו לשמואל לעמוד מפניו, וממילא חייב לעמוד מפני שהוא שיבה (ומשמע דגם שמואל עצמו שוב הי' חייב לעמוד מפני שיבה שלו, ולא ככל ת"ח שאינו חייב לעמוד מפני שיבה, משום זקן ואינו כפי כבודו). אבל הר"ן (יד. בדפיו) כ' "שכל שמוחזק בבעל מעשים, ואין ספק בעניינו, כר' יחזקאל, עומדין מפניו, שלא צותה התורה בחכם אלא מפני שהחכמה מביאה לידי מעשים, אלא שלא פרשה תורה במעשה כמו שפרשה בחכמה, לפי שאין הכשר מעשה גלוי כמו שיתרוון הכשר החכמה נראה לכל, ומש"ה דחינן שאני ר' יחזקאל דבעל מעשים הוה, כלומר, ואיכא תרתי, אביו ובעל מעשים, ולא שקולין נינהו". וע' בשו"ע (יו"ד רמ"ד, י"ב), דכ' כהרמב"ן, דרשאי לעמוד מפניו, ואי"ז משום זקן ואינו לפי כבודו, אבל הט"ז והש"ך מביאים דעת הר"ן והטור דחייב לעמוד מפניו.

טו) בנו והוא רבו, מהו שיעמוד אביו מפניו- נמצא שהגמ' שאל ב' שאלות, ולא פשטם, ולכאו' צריך להיות הדין דספק דאורייתא לחומרא, וכ"כ הרא"ש (נ"ז), דמספק שניהם צריכין לעמוד מהדדי. אולם ע' בר"ן (יד: בדפיו) שהביא מש"כ הר"ח והרמב"ם דהבן חייב בכה"ג לעמוד מפני אביו, אבל אין האב חייב לעמוד מפני הבן, וכ' דצ"ע למה. וביאר דאע"ג דהשאלה אינו נפשט בבבלי, אולם מירושלמי יש לפשוט כן. וע"ע בהגהות הרד"ל דכ' לבאר באופן מחודש, דכיון דכבר נתחייב הבן בכבוד אביו קודם שנעשה רבו, א"כ הו"ל כחזקה דמעיקרא דצריך לכבודו, משא"כ אביו לא הי' מחוייב בכבוד בנו מעיקרא. עוד כ' הרא"ש, דמפני זה לא הי' רוצה המהר"ם מרוטנברג לקבל פני אביו מיום שעלה לגדולה, משום ספק זה. ותמה הים של שלמה (סי' ע"ב), הא קיי"ל דהאב והרב שמחלו על כבודם כבודם מחול, א"כ הו"ל להמהר"ם למחול על כבודו, ולקום מפני אביו. ותי' דאולי משום דעכ"פ צריך

אין ת"ח רשאי, היינו דאינו חייב, אבל ודאי רשאי [ועדיין ק', אם אינו חייב, א"כ איך נקרא רשע אם אינו עושה כן. וצ"ע].

י) אין ת"ח רשאי לעמוד מפני רבו וכו' - יש לע', מהו הדין בכאו"א, האם ג"כ שייך דין זה. ולכאו' מסתימת השו"ע שלא כ' כן אלא לענין רבו, לכאו' משמע דרק ברבו שייך כן, אבל בהערות להגרי"ש נקט לדבר פשוט דה"ה לענין כאו"א אמרי' כן.

יא) שחרית וערבית, כדי שלא יהי' כבודו מרובה מכבוד שמים - פי' בהגהות רד"ל, דהיינו משום דקריאת שמע נקרא קבלת פני השכינה, וזהו בשחרית וערבית.

יב) בנו והוא רבו, מהו לעמוד מפני אביו - כ' החזון איש (אה"ע קמ"ח לסוגיין) דשאלת הגמ' הוא דוקא לענין אם בנו רבו, אבל אם בנו סתם ת"ח, ודאי צריך לעמוד מפני אביו [ויש לעי' לענין שאלת הגמ' להיפוך, אם צריך לעמוד מפני בנו, האם זה פשוט שאינו צריך, או דלמא גם בזה יש שאלה]. עוד כ' להסתפק אם שאלת הגמ' הוא דוקא ברבו מובהק, או גם בכל רבו. וע' בהמקנה, דכ' דמבואר מראיית הגמ' דהשאלה הוא גם ברבו שאינו מובהק. ועוד כ' (בנוגע שאלת הגמ' אם צריך לעמוד בפני בנו), דשיבה ודאי צריך לעמוד מפני רבו [דהיינו, דשאלת הגמ' הגמ' הוא רק היכא דהתלמיד הוא אביו של רבו, אבל אם אינו אביו, רק שהתלמיד שיבה, אז ודאי צריך לעמוד מפני רבו].

יג) מהו לעמוד מפני אביו - מבואר משאלת הגמ' דבדרך כלל יש חיוב לעמוד מפני אביו, אף שאינו מוזכר בברייתא לעיל כשהגמ' הביא מהו כבוד ומהו מורא. וכבר מרומז בזה לעיל (לא:), דר' יוסף כי הוה שמע קול פסיעות דאמו, אמר איקום מקמי שכינא דאתיא. אולם כאן מבואר בבירור דחיוב גמור הוא. וכ' הערוך השלחן (יו"ד ר"מ, כ"ד) דחיוב זה מחמת כבוד הוא. אולם ע' בספר שער אפרים (ע"ח, בהגה"ה) דנקט דדין עמידה מפני אביו הוא ממצות מורא (ומדברי הגרי"ז שהבאנו לעיל לענין רבו מובהק, לכאו' מבואר ג"כ דדין עמידה מדין מורא הוא, שהרי נלמד מקרא דאת ד' אלקיך תירא).

והק' המצפה איתן, הא אי' בזבחים (ק"ב) דמשה מלך הי', וא"כ איך מייתי ראי' ממנו לדין נשיא. ותי' דמשמע ממדרש תנחומא בפ' עקב דלא הי' לו דין מלך עד לוחות שניות, ומעשה זה הי' קודם, במ' ימים אמצעיים.

התלמיד לעשות לו הידור, והוא לא הי' רוצה שאביו יעשה לו הידור, וע"ש עוד מש"כ בזה. וע"ע ברמ"א (יו"ד ר"מ, ז') דכ' לחלק, דרק בצנעא יכול הבן למחול על כבודו, אבל בפרהסיא אינו יכול למחול (אא"כ דש בעירו והכל יודעין שהוא אביו).

טז) איבעיא להו, רכוב כמהלך דמי או לא- כ' המהרש"א, דמה דאי' לעיל (עמוד א') דאביי כי הוה חזי ל' לאודני' דחמרא דר' יוסף, וכו', דמבואר שהי' עומד מפניו אף שהי' רוכב, היינו לאחר שנפשט שאלת הגמ' דכאן.

יז) רכוב כמהלך דמי- ע' בהמקנה שהביא מהט"ז (יו"ד רמ"ב) דיושב בעגלה נמי כמהלך דמי, ונוגע ג"כ לענין גילוי הראש. וכן הביא מהמג"א (סי' קס"ז), אבל כ' המג"א דספינה אינו כן, אלא כיושב.

יח) מפני לומדיה עומדין, מפניה לא כש"כ- כ' העמק ברכה (הל' כבוד ספר תורה), "וכיון שק"ו דאורייתא הוא, נמצא דהוי מצוה עשה גמורה לקום מפני ס"ת, ולכבדה ולהדרה בכל מיני כיבוד והידור כמו בזקן ות"ח".

יט) מפני לומדיה עומדין, מפניה לא כש"כ- הק' הר"ן (יד: בדפיו), הא במכות (כב:) אי' להיפוך, דהני בבלי טפשי שקיימי מפני ס"ת ולא מפני ת"ח, משמע דת"ח עדיף מס"ת. וביאר, דאף דס"ת עדיף, מ"מ כיון דבלאו ת"ח הי' התורה כרוכה ומונחת בקרן זוית, א"כ הו"ל לדעת, דכמו דצריך לעמוד מפני ס"ת, כן צריך לעמוד מפני ת"ח. ובשם תוס' ביאר, דהטפשות שיש להם הוא, דכל הדין שאנו יודעים שצריך לעמוד מפני ס"ת הוא גופא מק"ו מת"ח, וא"כ איך אינם יודעים דצריכים לעמוד מפני ת"ח.

כ) לייט עלה אביי- כ' המאירי דלייט אביי אהא דאחרונה, דהיינו דהיכא דעובר רבו לפניו, אז ודאי חייב לעמוד אע"פ שהוא עוסק בתורה. אבל על הדין דאם עוסק בתורה אי"צ לעמוד בפני ת"ח אחר, ע"ז לא לייט אביי, וזהו הדין.

כא) נשיא עובר, עומד מלפניו... שני' והביטו אחרי משה וכו'- פרש"י, ומשה נשיא הי'.